

Торгівля людьми в умовах конфлікту: приклад України

Гізер Коменда

Чому за наявності в умовах українського конфлікту багатьох факторів ризику, пов'язаних із торгівлею людьми, поки що не спостерігається сплеску випадків торгівлі людьми?

Нині загально визнано, що переміщені особи та біженці наражаються на підвищений ризик стати жертвою торгівлі людьми, і що конфлікт призводить до появи нових подібних ризиків та/або посилює ризики, які вже існують. Ситуація, що склалася в Україні, на перший погляд, створила велику кількість

чинників ризику для виникнення кризи торгівлі людьми: мережі торгівлі людьми, що існували раніше, масове переміщення населення, велика кількість жінок і дітей, які подорожують самотійно. Однак на сьогодні ці очікування не виправдалися: поки що немає жодних свідчень різкого збільшення

кількості виявлених жертв торгівлі людьми, а також кількості розслідувань і кримінальних справ за цим злочином.

Цей очевидний розрив між очікуваннями та реальністю спонукав фахівців із боротьби з торгівлею людьми поставити під сумнів припущення, які лежать в основі очікувань, що конфлікт і криза неминуче призведуть до торгівлі людьми, і проаналізувати те, що ми знаємо про торгівлю людьми після вторгнення Росії в Україну.

Будучи співголовою цільової групи по боротьбі з торгівлею людьми в рамках регіональної програми допомоги біженцям, я разом з членами цільової групи та іншими експертами та фахівцями-практиками по боротьбі з торгівлею людьми працюю над тим, щоб покращити наше розуміння цієї ситуації. Зокрема, ми розглядали гіпотетичні фактори ризику, що підвищують вразливість потенційних жертв торгівлі людьми загалом, фактори ризику, що підвищують незахищеність від торгівлі людьми саме в умовах кризи чи конфлікту, а також те, наскільки ці фактори ризику присутні в умовах кризи в Україні. Ми також розглядаємо вплив заходів, вжитих у відповідь на кризу, на зниження потенційних ризиків

торгівлі людьми на сьогодні, а також можливість зростання торгівлі людьми в майбутньому в умовах війни.¹

Вразливість та ризик торгівлі людьми в умовах криз і конфліктів

Докази, зібрані за останні десятиліття, чітко продемонстрували, що існує ціла низка взаємопов'язаних факторів, які збільшують ризик того, що люди стануть мішенню для торговців людьми. До них належать бідність, маргіналізація, фінансова ізоляція, нелегальний міграційний статус, низький рівень освіти, інвалідність і нещасливе сімейне оточення.²

Вважається, що кризи та конфлікти підвищують незахищеність від торгівлі людьми через низку причин, як безпосередньо, коли сторони конфлікту відправляють людей для служби у збройних формуваннях або як комбатантів, або як допоміжний персонал, так і побічно, наприклад, коли торговці людьми націлені на жертв, які опинилися внаслідок конфлікту у вразливому соціальному та/або економічному становищі. Крім того, кризи та конфлікти підривають верховенство закону та можливості державних інститутів, що може створити умови для безкарної діяльності у сфері торгівлі людьми.³

Школа №6 в Ужгороді, Україна, є однією з багатьох шкіл, переобладнаних під тимчасові притулки для переміщених осіб.
Джерело: MOM / Гема Кортес 2022

У нашому аналізі причин такого стану справ ми розглянули чотири основні фактори ризику, які гіпотетично сприяють торгівлі людьми в умовах конфлікту: 1) Розпад держави, деградація правопорядку та безкарність; 2) вимушене переміщення; 3) гуманітарні потреби та соціально-економічний стрес; 4) соціальна роз'єднаність і розпад сім'ї. Важливо зазначити, що ми виявили те, що багато цих умов, але не всі, присутні в українському конфлікті.

Що стосується першої умови — розпаду держави, то той факт, що українська держава залишилася єдиною, її інститути не розпалися, а підтримують діяльність, спрямовану на захист населення, включно з конкретними діями з боротьби з торгівлею людьми, майже напевно чинить серйозний превентивний вплив.

Що стосується переміщення населення, то вимушене переміщення не тільки відбувалося, а й мало масовий характер. Ба більше, значною мірою це переміщення набуває затяжного характеру. З 24 лютого 2022 року в Європі було зареєстровано понад вісім мільйонів біженців. Станом на 25 травня 2023 р., за оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), на території України залишаються переміщеними 5,1 мільйона людей, а 60 % усіх ВПО в країні заявляють про те, що вони ще перебувають у статусі переміщеної особи один рік або довше.⁴ Умови для безпечного й гідного повернення в Україну поки що не створені з огляду на триваючий збройний конфлікт. Однак більшість країн ЄС і прилеглих держав вжили заходів для забезпечення безпечного та регулярного в'їзду й перебування людей, які залишають Україну, а також для полегшення їхнього доступу до ринку праці, освіти та соціального захисту.

Гуманітарні проблеми та соціально-економічний стрес, безумовно, присутні в цьому конфлікті. Крім загибелі та поранень людей, масових переїздів і переміщень, сильних руйнувань і пошкоджень цивільної інфраструктури та житла, серйозного навантаження зазнають державні служби, обмежений доступ до медичного обслуговування. В Україні було втрачено кілька мільйонів робочих місць, і багато

домогосподарств як в Україні, так і за її межами не мають роботи та/або залежать від соціальної допомоги.⁵

Нарешті, однією з визначальних характеристик цього конфлікту є його глибокий вплив на соціальну сферу, як державну, так і приватну. Зруйноване громадське життя, масово розлучаються сім'ї. У деяких випадках чоловіки були зобов'язані залишитися в Україні для участі в обороні країни. Сім'ям доводилося приймати важкі рішення щодо того, кому залишатися, а кому виїжджати. Багато літніх людей і чоловіків віком від 18 до 65 років залишилися, а інші члени сімей втекли в інші регіони України або за межі країни. Сім'ї, які знайшли притулок за кордоном, могли знову розділитися: одні залишалися в місці тимчасового проживання, інші поверталися в Україну, причому не завжди до рідних місць. За оцінками, відразу після вторгнення понад 90 % тих, хто втік з України, становили жінки та діти.

Чому, як виявляється, торгівля людьми не збільшилася?

Загалом, початкові очікування зростання торгівлі людьми були цілком обґрунтованими з огляду на наявність низки серйозних факторів ризику. Чому ж тоді не спостерігається сплеску підтверджених випадків торгівлі людьми? Існує ціла низка можливих відповідей, які необхідно розглянути.

Відсутність розпаду держави: Цілком можливо, що теоретичні моделі, які прогностують незахищеність від торгівлі людьми під час конфлікту, ґрунтуються на ситуаціях, у яких наявні всі ключові фактори ризику: розпад держави, переміщення населення, гуманітарні проблеми, соціально-економічний стрес, соціальна роз'єднаність і розпад сім'ї. Необхідна додаткова робота та дослідження, щоб краще зрозуміти співвідношення та взаємодію цих чинників, а також те, чи є відсутність деяких із них, наприклад, відсутність розпаду держави в такому випадку, достатньою для того, щоб переважити інші фактори ризику.

Масштабні, ефективні та скоординовані дії у відповідь: Безпечний і регулярний

доступ на територію було надано більшості (хоча й не всім) людей, які змушені були залишити Україну. Було вжито зусиль щодо забезпечення безпеки людей, які рятуються від конфлікту, наприклад, гуманітарний коридор через Молдову, який полегшив переміщення біженців до країн ЄС. Уряд України очолив евакуацію цивільного населення в безпечні райони країни, координуючи дії міністерств і місцевої влади з підготовки гуманітарної допомоги для перебуваючих осіб. На території України здійснюються соціальні виплати та роздача готівки, а українські біженці, які досягають прилеглих країн і країн ЄС, мають право на отримання соціальної допомоги. Правоохоронні органи мають відносно високий базовий потенціал та обізнаність у питаннях торгівлі людьми, існують програми по боротьбі з торгівлею людьми, які використовуються для підвищення обізнаності та інформаційно-роз'яснювальної роботи, наприклад, для підвищення обізнаності у транспортних вузлах та на пунктах перетину кордону, а також для моніторингу та забезпечення захисту за допомогою мобільних інформаційно-просвітницьких бригад.

З плином часу ризики можуть зростати: Оскільки війна триває, заощадження населення вичерпуються, а можливості переміщених осіб, біженців і тих, хто їх приймає, виснажуються. Оцінюючи свої перспективи, люди замислюються про більш довгострокові проблеми, такі як освіта дітей і можливість отримання достатнього доходу.

Незважаючи на відносно високий рівень кваліфікації, багатьом українцям бракує мовних навичок, щоб отримати доступ до більш високооплачуваної та відповідної за рівнем кваліфікації роботи. Багато жінок змушені поєднувати догляд за дітьми з трудовою діяльністю, і їм доводиться заробляти й переказувати гроші для підтримки тих, хто залишився в Україні. Дехто не може заробляти достатньо, щоб дозволити собі якісний догляд за дітьми; це створює ризики як для жінок, так і для їхніх дітей, оскільки жінки можуть погоджуватися на гірші або ризикованіші умови праці, щоб отримати

більший дохід, а діти можуть перебувати в нежисливих, небезпечних та/або неконтрольованих державою установах із догляду за дітьми.

Багато українців повернулися або розглядають можливість повернення в Україну; з огляду на умови та невизначеність в Україні, це є чітким показником того, що вони стикаються зі скрутними обставинами в країнах перебування. Усе це, разом з результатами досліджень, які свідчать про наявність попиту на сексуальні послуги та експлуаторську працю українських біженців, означає, що існує певний контингент людей із, як і раніше, високим ступенем вразливості.

Деякі випадки торгівлі людьми можуть залишатися непоміченими або незареєстрованими: Виявлення фактів торгівлі людьми та ідентифікація жертв торгівлі людьми — давно відома перешкода в боротьбі з торгівлею людьми в усьому світі, незалежно від умов. Згідно з глобальними даними УНЗ ООН, найпоширенішим способом виявлення жертв торгівлі людьми є самозвернення, що свідчить про низьку ефективність заходів щодо боротьби з торгівлею людьми.⁶ В умовах української кризи багато випадків торгівлі людьми, ймовірно, залишаються непоміченими або не реєструються. Моніторинг ЗМІ виявив численні випадки торгівлі людьми, сексуального насильства та трудової експлуатації.⁷

Дослідження, спрямовані на збір інформації про реальний досвід жінок і дівчаток-біженок, свідчать про значний ступінь схильності до ризиків сексуальної експлуатації. Багато факторів ризику, включно з широкомасштабним переміщенням населення, розлучення з сім'ями, соціально-економічною вразливістю та соціальними потрясіннями, залишаються в силі. Заходи, вжиті у відповідь на кризу, майже напевно зменшили незахищеність від торгівлі людьми, але навряд чи повністю усунули цей ризик. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що торгівля людьми відбувається, але не виявляється, і рекомендувати вдосконалення заходів щодо її проактивного виявлення.

Висновок

Необхідно продовжувати активні дослідження з вивчення взаємозв'язку чинників вразливості та їхнього впливу на незахищеність від торгівлі людьми в умовах вимушеного переміщення. Ми спостерігаємо появу перспективних практик: заходи, спрямовані на усунення цих чинників ризику, видаються ефективними в запобіганні торгівлі людьми, і те, що спрацювало під час цього конфлікту, слід застосовувати і в інших конфліктах, не втрачаючи при цьому пильності. Фактори вразливості, стратегії подолання труднощів і особливості організації переміщення змінюватимуться з плином часу і вимагатимуть гнучких заходів у відповідь. Можливості людей щодо подолання труднощів, як і раніше, зазнаватимуть значних навантажень. Коли вони досягають межі, необхідно забезпечити захист, щоб запобігти передбачуваній кризі, пов'язаній з торгівлею людьми.

Гізер Коменда hkomenda@iom.int @hkomenda
Старший спеціаліст з питань регіонального захисту, МОМ у Відні

1. Висловлюємо подяку Христині Тузеніс і Чіссі Мюллер за співпрацю при підготовці цієї статті.

2. ICAT (2022) *Addressing Vulnerability to Trafficking in Persons*, Issue Brief 12 (Координаційна група агентств ООН із протидії торгівлі людьми (ICAT) (2022) *Розв'язання проблеми вразливості до торгівлі людьми*, аналітична записка 12) bit.ly/vulnerability-trafficking-persons

3. UNODC (2018) *Global Report on Trafficking in Persons – in the context of armed conflict* (Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2018) *Глобальна доповідь про торгівлю людьми в умовах збройного конфлікту*) bit.ly/unodc-trafficking-persons

4. IOM (2023) *Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 12 (16–23 January 2023)* (МОМ (2023) *Звіт про внутрішнє переміщення в Україні — опитування загального населення, раунд 12 (16–23 січня 2023 року)*) bit.ly/iom-general-population-survey

5. dtm.iom.int/ukraine; UNHCR (2022) 'Refugees from Ukraine are eager to work but need sustained support to ensure inclusion' (УВКБ ООН (2022) «Біженці з України прагнуть працювати, але потребують постійної підтримки для забезпечення інтеграції») bit.ly/unhcr-survey-refugees-ukraine

6. UNODC (2022) *Global Report on Trafficking in Persons 2022* (УНЗ ООН (2022) *Глобальний звіт про торгівлю людьми 2022*) bit.ly/unodc-trafficking-persons-2022

7. bit.ly/ukraine-security-smash-prostitution
bit.ly/spain-dismantles-ukrainian-refugee-exploitation
bit.ly/victim-human-trafficking-kyiv
bit.ly/raped-abused-exploited-ukrainian-women

